

ПРОЛЕТКУЛЬТ, УКРАЇНІЗАЦІЯ ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

Михайло ЮРІЙ

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці (Україна)
m.yuriy@chnu.edu.ua

PROLETKULT, UKRAINIZATION AND UKRAINIAN CULTURE

Mykhailo YURIY

Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych,
Chernivtsi (Ukraine)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0965-6236>

Mykhailo Yuriy. Proletkult, Ukrainization and Ukrainian Culture. The aim. To analyse the position and influence of Proletkult and the policy of Ukrainization on the development of Ukrainian culture amidst the establishment of the Bolshevik totalitarian regime. **Novelty.** The study offers a re-evaluation of the impact of Bolshevik cultural experiments, specifically the ideology of Proletkult and the policy of Ukrainization, on Ukrainian society and national culture. It illuminates the tragic human experience of the era, largely unreflected in official art, and demonstrates the resilience of Ukrainian culture despite pervasive politicisation and repression. **Methods.** The analysis is grounded in a historical-cultural approach, employing critical interpretation of the ideological concepts of Proletkult and Ukrainization, alongside a synthesis of historiographical research by Ukrainian scholars. **Conclusions.** The communist cultural experiments of the interwar period, aimed at dismantling the «old» and constructing a «new proletarian» culture, were ultimately doomed to failure due to the suppression of creative freedom and total ideological control. Despite considerable losses, Ukrainian culture managed to endure and preserve its national core, not because of, but in defiance of these experiments. A crucial factor in safeguarding national traditions was its «dual-track» development: simultaneously within the totalitarian USSR (where all national elements were suppressed) and in the Western Ukrainian territories (prior to their Sovietisation) and the diaspora, where the Ukrainian elite and émigrés forged powerful centres of Ukrainian studies and national creative endeavour.

Keywords: Proletkult, nationalization, Ukrainian culture, society, Ukrainian intelligentsia, «shot revival».

Постановка проблеми. Спроба створити пролетарську культуру після більшовицького перевороту призвела до виникнення літературної організації «Пролеткульт» у 1917 році. Інноваційний характер її ідеології визначався значною мірою усвідомленням неможливості розв'язання соціально-культурних проблем за рахунок ресурсів «старої» культури. Вихід вбачався у формуванні якісно нової культури шляхом створення нових культурних цінностей і норм, критичного переосмислення культурного спадку, активізації механізмів втілення інновацій. Якщо б історик володів методологією аналізу несвідомих психологічних і ірраціональних процесів, йому б обов'язково довелося замислитися над тим, що безпрецедентна спрямованість у майбутнє і рішуча відмова від минулого на рівні свідомості не виключають занурення в ірраціональну глибини історії. Йому б стало зрозуміло, що чим активніше прагнення наблизити майбутнє, тим фатальніше люди опинялися ближчими до минулого.

Історіографічною та джерельною базою досліджуваної проблематики є монографії та аналітичні статті переважно українських науковців. Ці наукові розробки Ю. Богущого, П. Бондарчука, М. Бураченка, О. Гоменюк, О. Дичковської, Г. Касьянова, В. Коряка, О. Кравченка, С. Кульчицького, Г. Лапчинського, М. Парахіної, Н. Тарасової, П. Христюка, Ю. Шабанової та ін.

Мета дослідження – проаналізувати місце і роль Пролеткульту та українізації в українській культурі.

Виклад основного матеріалу. Ідеологія пролетарської культури не становила цілісної системи, відбивши в собі повною мірою духовні протиріччя цього періоду. Вона охоплювала такі проблеми: ставлення до культурного спадку минулого, етичні принципи людини «нового світу»; естетичні принципи творчої діяльності; принципи нової «пролетарської науки».

Культурний спадок. Щодо культурного спадку ідеологи Пролеткульту виступали за свідомий критичний перегляд культурних цінностей минулого.

Етичні принципи. Пролетарська культура пов'язувалася з формуванням нової людини-колективіста. Колективізм трактувався як краща форма розвитку індивідуальності. Першопочатково проголошений Пролеткульту принцип «колективного співробітництва і творчості» був змінений на принцип «класової боротьби» і «класової ненависті».

Етичні принципи. Розглядаючи мистецтво як соціальне явище, ідеологи Пролеткульту пов'язували сутність мистецтва з його класовою природою, виступаючи за розвиток нового «пролетарського мистецтва, яке мало змінити мистецтво «буржуазне». Його творцем мав стати митець, що вийшов з робітничого середовища.

Принципи «нової науки». Ідеологи Пролеткульту вважали за необхідне реформування наукового знання, яке треба критично переглянути за змістом і способом викладання, ліквідувати розбіжності наукового знання. Розуміння ідеологами Пролеткульту природи наукового

знання вело до його інтерпретації як утилітарно-прикладного явища. Наукове знання, на їхню думку, мало класово обумовлену природу, звідси вимога – розвиток власної пролетарської науки.

Закладені принципи Пролеткульту мали вплив і на українське суспільство у ті непрості часи. Угрупування, що виступали під прапором пролеткульту, відкидали принципи спадкоємності в культурі. Вони вважали, що культура експлуататорських класів з її цінностями за своєю природою глибоко ворожа робітникам і селянам – переможцям революції. На їхню думку, навіть фольклор слід було відкинути як культуру рабів, невільницьку за своєю суттю. Хибні теоретичні настанови всеросійського пролеткульту український пролеткульт доповнив концепцією «двох конкуруючих інтелігенцій: петлюрівської і русотяпської», які, мовляв, уособлюють основну небезпеку в культурі. Прикриваючись дзвінкою фразою, пролеткультівці практично усувалися від розв'язання назрілих національно-культурних проблем. Але така культурна політика не могла стати домінуючою.

9 березня 1919 р. тимчасовий робітничо-селянський уряд України прийняв постанову «Про обов'язкове студіювання у школах місцевої мови, а також історії та географії України», яка не була виконана з огляду на об'єктивні умови. Майже рік (21 лютого 1920 р.) ВУЦВК ухвалив постанову «Про вживання в усіх установах української мови нарівні з великоруською», яка теж не була реалізована на практиці. Нарешті, в серпні 1921 р. було прийнято декрет РН К УСРР «Про запровадження української мови у школах та радянських установах»¹, що з великими складнощами втілювався у життя.

У жовтні 1922 р. пленум ЦК КП(б)У ухвалив директиву з національного питання, в якій повторювалися постанови конференції РКП(б) 1919 р. щодо української культури і мови. Директива стала проголошенням офіційного курсу на розвиток двомовності в республіці і вільний розвиток української мови і культури, але вільний у розумінні класовому. «Напівукраїнізація», і без того досить куца, нейтралізувалася негативним ставленням до національної інтелігенції, яка характеризувалася як українська контрреволюція.

Надрукована в 1920 р. стаття М. Скрипника «Донбас і Україна» поклала початок широкомасштабному здійсненню українізації. Автор доводив, що російський та зросійщений пролетаріат України може побудувати нове життя, лише повернувши в соціальному відношенні на свій бік решту українського народу (передусім, селянство), і зробити це він зможе тільки тоді, як стане на бік селянства у відношенні національному². Для практичного втілення в життя українізації місцевих органів влади, державного і господарського апарату, розвитку національної преси та мистецтва в республіці

було створено спеціальну комісію на чолі з секретарем ЦК(б)У В. Затонським.

Дискусії тривали, а все йшло своїм шляхом. Українська інтелігенція розвивала (як могла) національну культуру. З'являлися наукові видання українською мовою; попри перешкоди, діяли «Просвіти», в школах викладалася українська мова. Неофіційна українізація розпочалася значно раніше, ніж офіційна. Рішучий крок до здійснення політики українізації було зроблено на XII з'їзді РКП(б) (1923), після якого вона стала офіційно проголошеним курсом, обов'язковим для усіх членів партії. У червні 1923 р. Раднаком УСРР ухвалив постанову «Про заходи в справі українізації шкільно-виховуючих та культурно-освітніх установ», а у вересні того самого року видано декрет ВУЦВК та РНК УСРР «Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови». Передбачалися остаточне переведення шкіл, дитячих будинків та ін. на українську мову (крім установ національних меншин) протягом двох років і поступова українізація всіх установ професійної освіти. Українська мова і українознавство пропонувалися для неукраїнських шкіл як обов'язкові дисципліни. Українізовувалися і деякі військові навчальні заклади. Цей факт загалом був із задоволенням сприйнятий українською інтелігенцією, прагнення якої на культурній ниві збігалися з офіційною політикою.

У партійно-державній діяльності виявилися два важливих аспекти українізації: по-перше, підготовка, виховання і висування українських національних кадрів, урахування національного складу республіки при формуванні кадрового корпусу, організація навчальних закладів українською мовою викладання, закладів культури, національної преси, книговидавництва, сприяння українському мистецтву. По-друге, важливим напрямом вважалося створення умов для вільного культурного та духовного розвитку національних меншин.

Реакція інтелігенції і службовців на заходи щодо українізації була неоднозначною. Національна українська інтелігенція схвально сприйняла офіційний курс. На одному з засідань Політбюро ЦК КП(б)У зазначалося, що значна частина інтелігенції відгукнулася на заклик працювати на справу українізації безкоштовно. В Академії наук розгорнулася робота над словником української мови, згодом було утворено Інститут української наукової мови для розробки термінології в різних галузях науки: вчителі і науковці викладали на курсах українізації та ін.. – важко охопити всі напрями діяльності на цьому терені. В 1923 р. в Україну з еміграції повернулася частина інтелігенції на чолі з М. Грушевським, яка теж включилася в процес національно-культурного відродження. Багато хто, особливо із службовців державного апарату, поставився до нової політики або негативно, або байдуже,

¹ Postanova Rady narodnykh komisariv USRR pro zaprovadzhennia ukrainskoi movy v shkolakh i radianskykh ustanovakh //http://textbooks.net.ua/content/view/1059/17 [Resolution of the Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR on the introduction of the Ukrainian language in schools and Soviet institutions //http://textbooks.net.ua/content/view/1059/17] [in Ukrainian].

² Skrypnyk M. Statti y promovy. Ch.2. [Skrypnyk M. Articles and speeches. Part 2], Kharkiv, 1931, T.2, P. 57 [in Ukrainian].

вважаючи її штучним заходом. Майже не сприймали ідею українізації інженерно-технічні працівники, серед яких більшість була росіяни, до того ж вони працювали в русифікованому робітничому середовищі. Професорсько-викладацький склад ВНЗ (усі вони до революції були російськомовними) також негативно ставився до українізації³.

Політика українізації давала певні позитивні наслідки. Існували національна преса, книговидавництво. Тільки в Києві протягом 1920-х років було відкрито інститути єврейської та польської культури, Польський педагогічний інститут, технікум. На середину 1920-х років українці в педагогічних вишах становили більше половини всіх студентів.

Разом із тим, з великими труднощами проводилася українізація державних установ. Всюди спостерігався опір українізації з боку спеціалістів, що служили в державних установах, їхнє небажання відвідувати курси української мови. Такі самі настрої панували в апараті ЦК КП(б)У, в нижчих ланках партапарату.

Деякі з перешкод поступово відпадали – з'являлася розроблена співробітниками ВУАН наукова і ділова термінологія, продовжувалися терміни українізації, кількість видань спеціальної україномовної літератури зростала. Залишалася основна і найскладніша – небажання службовців, фахівців, викладачів та ін. вивчати українську мову і здійснювати українізацію. Вона сприймалася як кампанія, як тимчасовий захід, маневр. Таке ставлення побутувало і в партійному керівництві.

Офіційна адміністративно-апаратна українізація прискорилося з приїздом на Україну Л. Кагановича, який був «обраний» на посаду генерального секретаря ЦК КП(б)У, а точніше, призначений Сталіним. Людина енергійна і жорстка, схильна до адміністрування, Л. Каганович зумів швидко перевести українізацію на рейки адміністративного тиску. При Раднаркомі УРСР була утворена Центральна Всеукраїнська комісія з українізації (голова – В. Чубар, члени – М. Скрипник, О. Шумський, В. Пайко, Д. Лебідь, І. Булат та ін.), на місцях створювалися відповідні губернські та округові комісії.

У липні 1925 р. Раднарком УРСР прийняв постанову «Про практичні заходи по українізації радянського апарату»⁴, згідно з якою проводились облік службовців та їх атестація на знання української мови. Вони поділялися на три категорії: перша – ті, що знали мову добре, друга – з посередніми знаннями, третя – ті, що не знали взагалі. Залежно від категорії працівники зобов'язувалися відвідувати курси української мови. Працівники, які саботували українізацію, звільнялися з роботи. Вся робота була поставлена під жорсткий контроль. Відповідні заходи здійснювалися в інших установах – культурних, освітніх та ін.

Втім, такі заходи викликали опір серед кваліфікованої інтелігенції. Вивчаючи стан українізації

вишів на початку 1925 р., комісія Наркому РСІ (Робітничо-селянська інспекція) УРСР відзначила, що професори ставляться до необхідності вивчати українську мову вельми негативно.

Українізація, запропонована офіційними владними структурами, була придатна для апарату управління. Безпосереднього впливу на загальне національно-культурне відродження України вона не справляла, але давала свободу дій тим партійцям, які були зацікавлені в піднесенні національної культури (О. Шумський, М. Скрипник, Ю. Озерський та ін.), а також інтелігенції, яка і без офіційної політики працювала на ниві української культури. Українізація, що відбувалася під контролем партійних структур, ставала частиною загального процесу розвитку української культури.

Явища, які не піддавалися контролю держави і партії або протягом національно-культурного відродження виходили з-під контролю, ставали об'єктами репресивної політики. Ця репресивна політика спрямовувалася не лише проти старої інтелігенції, над якою майорів жупел націоналізму, а й проти її нової генерації. Вже почалася боротьба проти «ідеології М. Хвильового», вже розгорався конфлікт щодо шляхів і темпів українізації між О. Шумським і Л. Кагановичем.

Почалися спекуляції на українізації; в складнощах проведення українізації були звинувачені «шовіністично настроєні спеціалісти і службовці державного апарату», з одного боку, і «українські націоналістично-інтелігентські кола», – з іншого.

Паралельно з процесом українізації виникають т.зв. літературні організації.

У 1922 р. у Харкові під керівництвом С. Пилипенка з'явилася перша з масових літературних організацій – «Плуг». Заявивши, що для мас треба створювати таку літературу, якої вони хочуть, ця організація заснувала мережу письменницьких гуртків, котра незабаром охопила 200 письменників і тисячі початківців. Один з діячів організації так висловив її ставлення до мистецтва: «Завдання нашого часу в царині мистецтва полягає в тому, щоб знизити мистецтво, зняти його з п'єдесталу на землю, зробити його потрібним і зрозумілим для всіх». Через рік Василь Еллан-Блакитний організував літературну групу «Гарт», що також прагнула працювати для створення пролетарської культури на Україні. У групу входили Костянтин Гордієнко, Олександр Довженко, Олесь Досвітній, Михайло Йогансен, Олександр Копиленко, Іван Микитенко, Валер'ян Поліщук, Володимир Сосюра, Іван Сенченко, Павло Тичина, Микола хвильовий та ін.

Поряд із цими марксистськими організаціями виникали також невеликі групи ідеологічно нейтральних, або «непролетарських» письменників та художників.

У період українізації особливо виділяється київська літературна група «неокласиків», яку очолював Микола Зеров. До її складу входили Михайло Драї-Хмара,

³ Kasianov H. *Ukrainska intelihtentsiia 1920-kh – 1930-kh rokiv: sotsialnyi portret ta istorychna dolia* [Kasyanov G. *Ukrainian intelligentsia of the 1920s – 1930s: social portrait and historical fate*]. K.: Hlobus; Edmonton: KIS, 1992, P. 178 [in Ukrainian].

⁴ *Kulturne budivnytstvo v Ukrainii RSR (1917-1927). Zbirnyk dokumentiv* [Cultural construction in the Ukrainian SSR (1917-1927). Collection of documents]. K.: Naukova dumka, 1974 [in Ukrainian].

Павло Филипович, О. Бургардт (Юрій Клен), Максим Рильський. Блискуче освічені люди, вони володіли багатьма іноземними мовами, створювали численні переклади світової класики, активно протистояли «Пролеткульту». «Неокласики» орієнтувалися на поєднання національних традицій і традицій світової та європейської літератури. Естетичні погляди «неокласиків» поділяв М. Хвильовий, який виступав проти хуторянства й «масовізму» у літературі. Його публіцистика («Камо грядеші?», «Думки проти течії») відіграли значну роль у розвитку українського літературного процесу. Стаття «Україна чи Малоросія?» 1926 р. була вилучена з літературного обігу, її опубліковано лише 1990 р.⁵ У 1925 р. після розпаду «Гарту» частина його членів (серед них Микола Куліш, Павло Тичина, Микола Бажан, Петро Панч, Юрій Яновський та Іван Сенченко) утворили елітарну літературну організацію «Вапліте» («Вільна академія пролетарської літератури») на чолі з Миколою Хвильовим.

Противниками «Вапліте» були не лише Пилипенко та інші прихильники «Плуга». З критикою «буржуазно-націоналістичної ідеології» виступило тодішнє комуністичне керівництво України. Навіть Сталін вказав на небезпеку поглядів М. Хвильового. Для боротьби з поширенням націоналістичних ідей у літературі у 1927 р. було створено прорадянську організацію ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників) і посилено контроль комуністичної партії за літературною діяльністю.

У розпал цих подій з'являються літературні твори П. Тичини та М. Рильського. Одразу ж після виходу в 1918 р. збірки «Сонячні кларнети» П. Тичина здобув широке визнання. Продемонстроване ним у таких наступних збірках, як «Замість сонетів і октав», «Вітер з України», мистецьке володіння словом не лишало сумніву в тому, що твори Тичини є справжньою віхою в розвитку української поезії. Поезії Максима Рильського, що публікувались у збірках «Під осінніми зорями», «Синя далечінь», «Тринадцята весна», були стриманими, філософськими й глибоко вкоріненими у класичні традиції Заходу. Серед багатьох інших поетів того часу на особливу увагу заслуговують Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драї-Хмара, Євген Плужник, Володимир Сосюра, Микола Бажан і Тодось Осьмачка⁶.

Головними темами прозових творів були наслідки революції та громадянської війни в житті людини і суспільства. У «Синіх етюдах», що пройняті тонким почуттям слова, симбіозом романтичності й грубого реалізму, Микола Хвильовий оспівує революцію, в той час як в «Осені» і «Я» він відображає її суперечності й своє зростаюче почуття розчарування нею. В таких творах, як «У житах», Григорій Косинка майстерно змальовує рішучість селян у боротьбі з чужоземцями. У романі «Місто» скептично-містичний Валер'ян Підмогильний описує, як українському селянинові безбідно жити в чужому для нього місті завдяки

тому, що він відмовляється від кращих селянських цінностей. У своєму творі «Із записок холуя» майстер сатири Іван Сенченко висміює безхребетних лакиз, що їх породжував радянський лад. У романі Юрія Яновського «Чотири шаблі» з його яскравими описами селян-партизан проступає дух запорозьких козаків. Але неперевершеним щодо популярності був Остап Вишня, дотепні гуморески якого читали мільйони людей.

Серед драматургів найвидатнішою постаттю був Микола Куліш. Три його п'єси – «Народний Малахій», «Мина Мазайло» і «Патетична соната» – викликали сенсацію своєю модерністською формою і трагікомічним трактуванням нової радянської дійсності, російського шовінізму, «малоросійської» ментальності, анахронічного українського націоналізму, духовної незрілості комуністів-доктринців.

У цей період сталися показові зміни у відносинах між українським Заходом і Сходом. Якщо на межі століть галицькі видання відкривали свої шпальти для письменників з Наддніпрянщини, то в 20-30-ті роки східноукраїнська преса широко публікує галицьких та буковинських авторів. А в Харкові створюється письменницька спілка «Західна Україна» з однойменним журналом, яку після повернення з Америки очолює Мирослав Ірчан. Імена Ярослава Галана, Степана Тудора, Петра Козланкжа, Ярослава Кондри, Олександра Гаврилюка, Василя Бобринського, Катерини Гриневичевої, Мирослави Сопілки розмаїто репрезентують літературно-мистецькі пошуки західноукраїнських авторів.

Новаторським талантом у Західній Україні вирізнявся поет-імажиніст Богдан-Ігор Антонич. Привертають увагу філософським осмисленням буття збірки «Три перстені», «Книга Лева», «Зелена Євангелія», «Ротації». Творчість Б. І. Антонича співзвучна з поезією П. Тичини.

На розвитку театрального мистецтва 20-30-х років також позначився процес українізації, що трагічно закінчився «розстріляним відродженням».

Новим етапом у розвитку українського театру став 1918 р. У Києві утворилися три театри: Державний драматичний, Державний народний і «Молодий театр». Державний драматичний театр очолювали О. Загаров і В. Кривецький, виховані на традиціях Костянтина Станіславського і Володимира Немировича-Данченка.

Державний народний театр очолював Панас Саксаганський. До складу трупи увійшли Марія Заньковецька, Любов Ліницька, Дарія Шевченко. Репертуар складався з побутової, історичної й класичної тематики.

У 1922 р. діячі «Молодого театру» створюють у Києві творче мистецьке об'єднання – модерний український театр «Березіль», що існував до 1926р. Очолює цей театр Лесь Курбас, видатний режисер-реформатор українського театру.

Лесь Курбас у цей період пристосовує принципи модерну до класичного західноєвропейського

⁵ Khvylovyyi M. Tvory. U 2-kh tomakh [Khvylovyy M. Works. In 2 volumes], Kyjiv: Dnipro, 1990 [in Ukrainian].

⁶ Rozvytok literatury, osvity u nauky v Ukraini u 20-30-kh rr. XX st. [The development of culture, education and science in Ukraine in the 20s-30s of the 20th century], <http://www.ukrlib.com.ua/referats/printout> [in Ukrainian].

й українського репертуару (драми В. Шекспіра, Ф. Шиллера, п'єси М. Старицького, І. Карпенка-Карого). З творчого об'єднання бере початок театральна бібліотека, театральний музей, перший театральний журнал.

Втіленням творчих пошуків театру постали вистави, постановку яких Леся Курбас здійснює в різних стилях: традиційно-реалістичному («У пущі» Лесі Українки), психологічному («Чорна Пантера і Білий Ведмідь», «Гріх» В. Винниченка), символічному («Драматичні етюди» О. Олеся), народного гротеску («Різдяний вертеп»), імпресіоністському («Йола» Є. Жулавського). Етапною у творчості митця і в історії українського театру стала вистава «Гайдамаки» Т. Г. Шевченка.

У 1926-1933 рр. театр «Березіль» працював у Харкові. До його складу входять митці Мар'ян Крушельницький, Амвросій Бучма, Наталія Ужвій, Іван Мар'яненко, Йосип Гірняк, Валентина Чистякова, Надія Титаренко, О.Добровольська. Найближчим помічником Леся Курбаса у модернізації українського театру став драматург Микола Куліш. У його п'єсах («Мина Мазайло», «Народний Малахій») знайшли широке відображення взаємозв'язки людини і нового історичного часу.

У 1934 р. театр «Березіль» перейменовано в театр ім. Т. Шевченка. Доля Леся Курбаса, Миколи Куліша, як і багатьох представників творчої інтелігенції України, склалася трагічно. Вони були репресовані й розстріляні 1937 р. у Соловецькому таборі особливого призначення.

Творчість Леся Курбаса належить до визначних здобутків українського і світового театру ХХ ст.

У цей період значного розвитку набуває український кінематограф. Величезний вклад у розвиток кінематографу здійснив Олександр Довженко такими фільмами, як «Звенигора», «Арсенал», «Земля».

Різноманітність стилів і напрямів була властива і образотворчому мистецтву. Так, серед професури Академії мистецтв, утвореної в грудні 1917 р. в Києві, були Микола Бурачек, Михайло Жук, Василь Кричевський, Абрам Маневич, Олександр Мурашко, Георгій Нарбут – митці різних шкіл.

Авангардне мистецтво представляли Олександр Богомазов, Михайло Бойчук, Казимир Малевич та ін. О. Богомазов – художник-кубофутурист, автор трактату «Живопис та елементи», у якому виклав бачення авангардного мистецтва. К. Малевич – один із основоположників супрематизму, його мистецтво ґрунтується на фольклорних джерелах. Цікаво, що свій «Чорний квадрат» він характеризував як «живописний

реалізм селянки у двох вимірах», зближаючи у такий спосіб елітарний абстракціонізм з народним мистецтвом.

Новаторські пошуки властиві творчості Петра Холодного, який послідовно розробляв принципи сучасного українського стилю в монументальному мистецтві, вбачаючи цей стиль у новому переосмисленні традицій давньоруського іконопису.

Новий напрям монументального мистецтва ХХ ст. започаткував М. Бойчук. Цей напрям – так званий неовізантизм, в основі якого лежали конструктивні особливості візантійського та давньоруського живопису (домонгольського періоду). В його творах присутня іконописна традиція («Плач Ярославни»). Пізніше, коли його почали таврувати в пресі за «ухили», дорікати за «живопис на фанері», М. Бойчук на сторінках «Вечірнього Києва» (1929 р.) нагадував: «Я ніколи не приховував своєї праці і демонстрував її в тих мистецьких творах, які виконувалися саме для мас...»⁷.

Висновки. Отже, комуністичні експерименти у сфері культури міжвоєнних років, спрямовані на знищення старої і створення нової, пролетарської культури, врешті-решт були приречені на провал. Відсутність свободи творчості, тотальна політизація та ідеологізація культури мала згубні наслідки. Насправді, не завдяки, а всупереч цим експериментам українська культура зуміла вистояти, зберегти своє осердя, хоча й зазнала великих втрат. Одним із чинників збереження національних традицій української культури був «двоколісний» характер її розвитку: в тоталітарному СРСР, де все національне витравлювалося і нищилося, і на західноукраїнських землях (до їх радянізації) та в діаспорі, де українська еліта та еміграція створили потужні осередки українознавства, національної творчості і сприяли їх розвитку на національному ґрунті.

Юрій Михайло – професор кафедри історії України Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Працює над монографією «Цивілізаційна ідентичність українства». Коло наукових інтересів: філософія та методологія історії, влади, ментальності, антропологічного коду культури та цивілізації.

Yuriy Mykhailo – is a professor at the Department of History of Ukraine, Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovych. He is working on the monograph «Civilizational Identity of Ukrainians». His scientific interests include philosophy and methodology of history, power, mentality, and the anthropological code of culture and civilization.

Received: 7.05.2025

Advance Access Published: June, 2025

© M. Yuriy, 2025

⁷ Ibidem.